

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Ингушетия

Управление образования по г.Магас и г.Назрань

ГБОУ "СОШ № 15 г.Назрань"

РАССМОТРЕНО:
на заседании МО
Протокол № 1
от «28» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО:
зам. директора по УВР
Протокол № 1
от «28» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО:
директор ГБОУ
"СОШ № 15 г.Назрань"
Евлоева Л.И.
Приказ № 3\1
от «29» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная литература (Ингушская)»

для обучающихся 2-х классов

г.Назрань, 2023 г.

Кхетора каьхат(пояснительная записка)

Г1алг1ай литература программах лаьца

Г1алг1ай литература программас новкъостал ду хьехархочоа берашта г1алг1ай йоазонхошакхелла говзама йоазоний чулоацам а, тема а, идея а къоастаде а, х1аьта цар шоай

произведенешта бувцаш болча ценача, хозача, говзамеча меттах пайда эца а.

Г1алг1ай литература хьехаш вола хьехархо декхарийла ва литература новкъосталца бераштаг1алг1ай метта хозал, говзал, к1оаргал, цун ганз йовзийта, уж кхетамца, эхъ-эзделца кхебе, дикачун-вочун къоастам бе ховргдолаш.

Дешархошта ха деза г1алг1ай литература хьахилара накъаш. Укказа царна хайтача бакъахьа да, вай г1алг1ай литература хьахилара г1улакх малаг1ча торонца эттад, эггара хьалхара г1алг1ай йоазув 1923 шера Мальсагов Кураза Зоврбика кхелла хилар, из латински ларда т1а хинналга. Эггара хьалха г1алг1ай меттала кепатеха йоазув 1923 шера «Сердало» яхача газета т1а кепатеха хилар.

Цхьабакъда, шоай йоазув хиннадеце а, багахбувцам б1аьхий хиннаб г1алг1ай къаман, тайп-тайпара жанраш чу а йоаг1аш: къаьнара иллеш, фальгаш, к1оанолгаш, ховли-довзалеш, легендаш, шира ооламаш, ишта кхы д1ахо а.

Г1алг1ай литература никъ 1923 шерагара денз таханарча денга кхаччалца чоалханеболаш хьабенаб. Массехк хана доакъоох бекъа йиш я из.

Хьалхара ха – 1920-г1а шераш – говзама йоазонаш хьахила доладенна ха я, х1аьта 1930-г1а шераш – г1алг1ай литература дег1ая йолаенна ха я.

Программа юкъе йоаг1а произведенеш берий ханага хьежжа я, чулоацам а, керттерауйла а дика кхетадергдолаш, х1аьта х1ара классе багахбувцамах пайда эц.

1-4 классашка дешархой кхетамца кхебара духьа, ужэхьаца, эзделаца, хозанена лоарх1амца кхебара духьа дола говзама йоазонаш 1омаду. Цу классашка 1омаеш йола материал чоалханеяц, ший чулоацамга хьежжа, х1аьта идейни кхетам балара г1улакх лертт1а да цун.

Х1ара классашка чуйоаг1аш йола материал хронологически хьисапе луш я, дешархой литература исторех а литературеи вахари в1аши дувзаденна хиларах а кхетаргболаш. Цулсовг1а, мехка истори а дикаг1а йовзаргья царна.

Х1ара классе литература чулоацамга а дешархой кхетамга а, цар дег1адара боарамга ахьежжа, тайп-тайпара хьехара накъаш леладе деза: хоза къоастанеш текст ешар, суртех, телевиденех, компютерах пайда эцар. Цул совг1а, дешархошка шоашка болх байта беца
йоазонхоох а цар говзамеча йоазонех лаьца кхы а дукхаг1а хоамаш лохаш.

Къаьста теркам т1абахийта беца дешархоша шоай ло1аме беча балха, произведене доакъош, текста юкъера белгалгьяьха моттигаш тохкаш, план оттаеш, турпалий оамалехшоашта хетар оолаш, 1алама сурташ дийшачул т1ехьаг1а уж каьхата т1а дахка хьожаш.

Балха х1ара тайпа, 1омаеча произведенеца айхха бувзам болаш, цун чулоацамга хьежжа хила деза. Хьехархо хадданза болх бе декхарийла ва дешархой багах ду къамаъл шаърде, х1ана аьлча, из йоазонца беш болча балха лард я.

Метапредметни

Регулятивни УУД

- Хьехархочунца дешара т1адуллар оттаде, урока лерх1амга хьежжа. Деша дешара лерх1амашка хьежжа.

- Массанеца цхьана урока план оттае ха, произведени чулоацам хьабувцара план оттае ха. Планага хьежжа беш бола болх тахкар, баьча балха корта бар, мах бар, иштта кхыча дешархой балха мах бар.

- З1амигаца тоабача е шинне цхьана болх беш, кердача темах ховр а, де ховр а хьакьоастадар. Урок йодаш беча балхах раьза хилар е ца хилар д1аяздар, лакхача говзала т1акхувш хилар хьахьокхар.

- Ше баьча балха раьза хилар е ца хилар дешархочо ший ло1амаг1а хьаалар, урока карах ца доалача х1ама теркам бар, из тоадара болх бе лерх1ам дагалацар.

Познавательни УУД.

- Текста тохкам бе ха, хьехархочо хаттарашца новкьоостал а деш. Деша къайла ма1ан ха, из тахка.

-Произведенеш шоайла йиста, в1ашкаоттае, юкьарадар а тарадоацар а хьаоалаш.

-Дийшачун дакъа диста мукъама е илли дакъаца, е суртаца, е кицаца

Произведени турпалхочо дечун бахьан тахкар. Шийна хетачун, ше яхачун доаг1а масалаш доаладе, даьржа дувзаденна къамаъл де.

- Г1алг1ай фьлгаш кхоллара лерх1ам ха, цар лу пайда, цар лерх1ам ха.

- Поэзи а проза а шоайла къоастае ха, литературнии Гилман кхетам балара тексташи санна.

- Кхоллама навикаш хьахьокхар, тайп-тайпара произведенеш дагалувцаши, проектни т1адуллараши кхоачаидеш.

-Дешашдар кхетаде, дийшар лоацца таблица чу а схема чу а д1аязде ха.

Коммуникативни УУД.

-Дувцара къамаъл оттаде, урока болх беш кадай хила, хаттараш тела. Диалогте, тоабак болх беш дакъа лаца. Шийна бакъахьа хетар ч1оаг1деш, кхычарца къамаъл де хар.

- Темага хьежжа 5-6 предложенех дувзаденна къамаъл оттаде. Проекта 1-2 слайд кхолла. Кхычунга ладувг1а ха, къовсама юкье дакъа лаца.

-Произведени урпалхочо даьчун мах бе, эзди дешашица къамаъл де.

- Кхыча дешархой урока баьча балха мах бе ха, оттаяьча критерешца.

- Барт бара кийча хилар хьахьокхар, къовсам, дов е цатоам д1абаккхара тайп-тайпара вариациеш йоалае ха.

- Боккхийчарца къамаъл деш, книжкаши, дошлоргаши, энциклопедеш дешаш кердадар, пайдабар леха.

-Йоккха йоаца презентаци (5-6 слайд дола) боккхийчар новкьоосталца кийчъяр, проекта темага хьежжа, слайдашка хьежжа темах лаьца лоацца дувца.

Личностни.

- Художественни произведенеш ешарца дезала юкьера безама кертттера хьал хар (барт хилар, сий дар, безаме, къахетаме, в1аши новкьоостал деш хилар)

- Ше ваьнна моттиг ховш хила, ше малаг1ча этносаца лоарх1аш ва ха. Кхыча къамех цар сий деш къамаъл дар.

- Кхыйола культураши а, къамаши а долга ховш хилар, дикаг1а довзачарех хьадувца ха, культураца е динаца шоай культура е дина таракхетараши хьаала хар (нохчий, татараш, 1арбий, сирийцаши, кх. д1. а).

-Юкъя а ца лелхаш, кхычунга ладувгIа ха, ший уйла сатийна дIаалар, тайп-тайпара аргументаш а йоалаеш. Дешархой вIаш къовсам балара бахъанаш ха.

- ЦIагIа а классе а книжкаш дешара тIакхуви хилар хъахъокхар, библиотеке ахар, мукъя волча хана, урока эша материал кийчъяр.

- Йоазонхой кхолламах ха безам болаш хилар хъахъокхар, шийна эггара чIоагIагIа безачар цIераш яха хар, безара бахъан а хъаалар.

- Литературни кхоллама болх шийна эшаш болга хар.

-Ишколе вахара бокъонаш йовзар, цар дешархочоа луп айда малагIа ба хар. Дикача дешархочун масалаш доаладе йийшача произведени юкьера.

- Сага новкъостал доацаш ше болх бе хови хила, ше даьчох жоп дала дезалга хови хила.

-Поэтически деша хозал хови хила, йоазонхочо дешаишца сурт дулаш доаладаь дешаи хъалаха хови хила. Хозахийта дешаш а эпитеташ а шоай къамаьла юкьедоаладар.

-Эздедаца дар доацар хови хила, литературни турналхоехи эздийча сагахи йоакха оамалаш хъаювцаха, гIулакхаца дар доацар къоастаде ха.

- Дешаш а яз деш а нийса вагIараи бIаргий са толха ца дараи йоагIа бокъонаш хови хила. КIаьдвалар дIадоаккхаш е еза упражненеш йовзаш, уж еш хила. Саг унахцIена хилара бокъонаш цIагIа а накъайоалаш лелае ха.

Патриотически кхетам балар:

дешархо къаман гIулакхаш эздедаи тIакхийна хилар;

- дезала вахар довзаш хилар;

- ший къаман культура а, бусулба дин а довзаш хилар;

- Росси пачхъалкхен гражданин ше волга ховш хилар;

- дешархочун оамалаш, декхараш кхийна хилар: урока, урокал араха а.

ГIалгIай метто, эрсий метто санна, метта Iилман дакъа а ший маIанна а йоккха моттиг дIалоац. Цун дешарца а кхетамца а бераш кхедара доккха практически маIан да. Наьна метто юкьелоац дешархой патриотизма а, кхыча къамашца Iимерза а, эзди а хилара уйлашца кхетадеш кхедара маьхала таронаш.

Тахан латгача хъале гIалгIай мотт Iомабара, цу метта йоазув де хара Iалаьмате йоаккха терко е еза къаьстта ишколо. ХIанзарча зама бераша Iалаьмате дукха бувцаш лелабу эрсий мотт. ЦIагIа а ара а бераша шоай наьна метта къамаьл кIезига ду. ГIалгIай мотт бувчачар а къамаьла юкье дукха эрсий дешаш леладу, цудухъа наьна мотт эрсий меттаца ийна бувц бераша. Иштгача хъале тIехъ тIайоагIача хана гIалгIай мотт бицбалара кхерам ба. Цудухъа ишкола хъалха латта декхар да гIалгIай метта дешари йоазуви дешархошта Iомадар, безам тIабахийтар, мотт дийнбар. Бера ший наьна мотт бовза а беза, беза а беза, уйла а цу метта хила еза. КIира сахъатий боарам дукха беце а дешархоша мотт Iомабергба, хъехархоша из безаргболча тайпара дIахъехе. Цу тIа йоазув де гIалгIай метта хала а дац, хIана аьлча, гIалгIай абата тIа дукхагIадола алапаш эрсий метта санна да. Дешархошта Iомаде IотIакхета алапаш да: I, аь, гI, кх, къ, кI, пI, тI, хь, хI, цI, чI, яь, дифтонг оа. Эрсий метта санна хъехархочо боккха теркам тIабахийта беза дешаш дIаоалаши яздеши йолча башхалонашта. Иштта боккха болх бе беза дешархоша оазаш нийса хъаалара, хIана аьлча, бери яздеча хана ше харцахъа дош дIааларга хъежжа гIалаташ а деш яздергда. Из болх I классе денз ца хаддаш бе беза, йоазув нийса хургдолаш.

№	Тема	Сахъятий боарам.	Календ. ха.	Примеч.
4 кл. I четв.				
<u>Даьймохк-ГалгIайче.</u>				
1.	«ГалгIай мохк». Хамхоев А.	1с.		
2.	«Тахан со гIозваьнна». Яндиев Дж. «Къамаьл». Гагиев Г.	1с.		
3.	«Ма къаьга доагIа». Осмиев Хь.	1с.		
4.	«Магас». «Магас-ГIала». Гагиев Кь.	1с.		
5.	«Наьсаре». «Наьсаре». Чахкиев С.	1с.		
6.	«ГIишлонхой Iуйре». Кодзоев Т.	1с.		
7.	«Даьхен ираз Iалашде». Озиев С.	1с.		
8.	«Гимн».	1с.		
9.	«Вай байракх». «Герб».	1с.		
10.	ГалгIай Республика Конституци. «Вай Конституцех». Гагиев Г.	1с.		
11.	Классал араьхара дешар.	1с.		
<u>Хьамсара Iалама сурташ.</u>				
12.	«ГIаьнаш лега ха». Гагиев Г.	1с.		
13.	«ХьунагIара гуйран Iуйре». Торшхоев И.	1с.		
14.	«Эггара боккхагIбола чкъаьбра». Шадиев С.	1с.		
	* « <i>Аьхки салаIар</i> ». Саракаев Хь.			
15.	«ЭгIар». Ведзижев А.	1с.		
16.	Чудерзора урок	1с.		
II четв.				
<u>Къахьегам,гIулакх,эздел-доттагIий ба.</u>				
1.	«Кхоанен даьй». Плиев М.-С.	1с.		
2.	«Безам ба са». Осмиев Хь. «Дикадар, водар». Берсанов Х.	1с.		
3.	«ГIишлонхой». Ужахова Х. «Балха кулгаш». Осмиев Хь.	1с.		
	* « <i>Гагарина отряд</i> ». Плиев М.-С.			
4.	«Къоаной КIанти». Костоев I.	1с.		
5.	«Йиь хьажIа». Плиев М.-С.	1с.		
6.	«Лейлай цIай». Шадиев С.	1с.		
7.	«ХьагI». Шадиев С.	1с.		
8.	Классал араьхара дешар	1с.		
<u>Хьамсара Iалама сурташ.</u>				
9.	«Шера ханаш». «Аькхе». Плиев А.	1с.		
10.	«Ткъамашца лела сахъат». Чаплина В.	1с.		
	* « <i>Лоаман хий</i> ». Николаенко И.			
11.	«Даьхе». Гагиев Г. «БIаьсти йоалаш». Плиев А.	1с.		
12.	«БIаьстан денош». Осмиев Хь. «БIаьсти». Гагиев Г.			

	* « <i>Бластинг</i> ». Кодзоев Н.			
13.	«СелаИад». Мякиев А.	1с.		
14.	Чудерзора урок.	1с.		
III четв.				
1.	«Хъаст». Арапиев Хъ.	1с.		
2.	«Вювнаш». Гагиев Г.	1с.		
	* « <i>Глаи цун тIехъеи</i> ».			
3.	«Чарахъал дитар». Шадиев С.	1с.		
4.	«Бакъилг». Арчаков Т. Чудерзора урок.	1с.		
<u>Хъалкъа багахбувцам.</u>				
5.	«Багахбувцама дош-хозала хъаст». Танкиев А. «Вайнаъха багахбувцам».	1с.		
6.	«Иллеш».	1с.		
7.	Кицаш. «Ховли-довзалеш».	1с.		
8.	«Фаьлга хъалха оалараш». (фаьлг) «Тешаме новкъост». (фаьлг)	1с.		
	* « <i>Берза дув</i> » (фаьлг).			
	* « <i>Молла хIилла</i> » (фаьлг).			
9.	«Ши молла». (фаьлг)	1с.		
10.	«Кхо хъехар». *(фаьлг) «Къе саги борзи». (фаьлг)	1с.		
<u>Машараи доттагIалаи тIехъа.</u>				
11.	«ДоттагI». Гагиев Г.	1с.		
12.	«Наьна мотт». Мальсагов З. «Сердалонга бода никъ». Котиева Н.	1с.		
13.	«Ма дика дар».Хамхоев А.	1с.		
14.	«Осканов Суламбик-хъалкъа турпал». Котиева Н.	1с.		
15.	«Машар». Гагиев Г. «Сона байнаб тIом». Вышегуров М.	1с.		
16.	«Бераш-Даьхен кхоане я». Осмиев Хъ. «Шоайла машар лоаттабе». Озиев С.	1с.		
17.	«Хъаьхочун да». Чахкиев С.			
18.	Классал арахъара дешар.	1с.		
<u>ГалгIай йоазонхой.</u>				
19.	Озиев С. «Къахъегам». «СовгIат».	1с.		
	* « <i>Кадайли мекъали</i> ».			
	* « <i>Бераш-дегагIоз</i> ».			
20.	Зязиков Б. «БIаьсти».	1с.		
21.	Чудерзора урок.	1с.		

IV четв.				
1.	Осмиев Хъ. «Керда шу». «БIаьсти йоагIа».	1с.		
2.	Муталиев Хъ.-Б. «Кулгаша бIаргаша». «БIаьстан догIа».	1с.		

3.	Базоркин И. «Боанг».	1с.		
4.	Яндиев Дж. «Лермонтовга». «Iа».	1с.		
	* « <i>Блаьсти</i> ».			
5.	Ведзижев А. «Низа овла».	1с.		
	* « <i>Мух</i> ».			
6.	Чаккиев С. «Безама юххьанцара оагIилг».	1с.		
	* « <i>Нана</i> ».			
7.	Плиев М.-С. «Тирк». «Са моаршал да хьога».	1с.		
	* « <i>Бутт</i> ».			
<u>Дувца вай ноаноех лаьца.</u>				
8.	«Нана». Муталиеви Хь.-Б. «Нана тхьайса улл». Гагиев Г.	1с.		
9.	«ОагIув хьаллаьцача». Мальсагов А.	1с.		
10.	«Даьци». Шадиев С.	1с.		
	* « <i>Нана дагалаьца</i> ». Осмиев Хь.			
	* « <i>Кхалнах</i> ». Хамхоев А.			
<u>Эрсий йоазонхой.</u>				
11.	«Гуйре». «Iан сайре». Пушкин А.	1с.		
12.	«Хьу». Паустовский К. «Тайга». Чехов А.	1с.		
	* « <i>Аьрзи</i> ». Чехов А.			
13.	«Циска кIориг». Толстой Л.	1с.		
14.	«Блаьстан хиш». Тютчев Ф. «О, ма безам ба са ваха». Блок А.	1с.		
15.	«Баскилги зунгати». Крылов И.	1с.		
16.	Чудерзора урок.	1с.		